

Paulina Twardoch^{a)}

Odgraniczenie statutu stosunków majątkowych małżeńskich od innych statutów

Abstract: The article analyses selected problems related to differentiating the law applicable to matrimonial property relationships and the law applicable to matrimonial property agreements from the laws applicable to maintenance obligations, contractual obligations, rights *in rem*, succession and personal relations between spouses. In particular, the paper discusses classification — at conflict-of-laws level — of issues such as the obligation to participate in satisfying family needs, the obligation of mutual assistance, admissibility of donations between spouses, rules governing revocability of such donations, protection of a person conducting in good faith a legal transaction with one of the spouses, retroactive effect of the division of spouses' shared property, preferential conferral of inheritance, acquisition of a right *in rem* under a matrimonial property agreement, contractual clauses establishing the so-called marital benefits for the benefit of the surviving spouse, power of attorney — *ex lege* — to act on behalf of the spouse. The final part of the article touches upon the perspectives connected with the EU regulation on matrimonial property regimes.

Keywords: differentiation of applicable laws, maintenance obligations, donations between spouses, acquisition of right *in rem*, protection of third party, matrimonial property regime, matrimonial property agreement, mutual representation of spouses

Sprawy majątkowe małżonków dotyczą bardzo różnorodnych kwestii, co znajduje odzwierciedlenie w tym, że wpisują się one w zakres zastosowania różnych statutów. W szczególności, w rozważanym kontekście

^{a)} Dr, Uniwersytet Śląski w Katowicach.

wchodzi w grę kompetencja: statutu stosunków majątkowych małżonków, statutu małżeńskiej umowy majątkowej, statutu alimentacyjnego, statutu rzeczowego, statutu kontraktowego, statutu spadkowego. Ponadto, z uwagi na fakt, że niektóre skutki prawne zawarcia małżeństwa, wykazując silne powiązanie ze sferą relacji osobistych między małżonkami, dotyczą również spraw majątkowych, trudności wyłaniają się także przy rozgraniczeniu statutu małżeńskich stosunków majątkowych oraz statutu stosunków osobistych małżonków.

W ramach tej analizy zaprezentowany zostanie problem odgraniczenia statutu stosunków majątkowych małżonków oraz statutu małżeńskiej umowy majątkowej od pozostałych statutów, które zostały wymienione powyżej. Z zakresu poniższych wywodów wyłączono natomiast kwestie, w odniesieniu do których wchodzi w rachubę kompetencja statutu spółkowego. Problematyka ta bowiem, ze względu na swój złożony charakter, zasługuje na odrębne omówienie. Podobnie, ramy niniejszego opracowania nie pozwalają na przedstawienie rozważań dotyczących zagadnień z pogranicza statutu stosunków majątkowych małżonków oraz statutu upadłościowego¹.

Należy także zasygnalizować, że w dalszych rozważaniach używana będzie niekiedy formuła „prawo właściwe dla małżeńskiego ustroju majątkowego”. Pozwala ona bowiem uwzględnić, że w zależności od rozpatrywanego przypadku może chodzić o ustrój ustawowy lub ustrój umowny.

1. Kwalifikacja obowiązku przyczyniania się do zaspokajania potrzeb rodziny/uczestnictwa w ciężarach małżeństwa

Niełatwym zadaniem jest przyporządkowanie do zakresu odpowiedniej normy kolizyjnej obowiązku przyczyniania się do zaspokajania potrzeb rodziny²/odpowiedniego utrzymania rodziny³/domu (gospodarstwa

¹ Wzmianka na ten temat P. Twardoch, w: „System Prawa Prywatnego”. T. 20 C: *Prawo prywatne międzynarodowe*. Red. M. Pazdan. Warszawa 2015, s. 198.

² Określenie występujące w szczególności w art. 27 k.r.o., § 19 ust. 1 zd. 1 słowackiej ustawy o rodzinie, a także w art. 27 k.r. kub. Podobne sformułowanie spotykamy w § 690 k.c. czes., a także w art. 143 ust. 3 k.c. włos.

³ Określeniem „odpowiednie utrzymanie rodziny” posłużono się w § 1360—1360a k.c. niem. oraz w art. 163 k.c. szwajc. Podobne wyrażenie występuje w art. 1.568 k.c. braz.; zob. też § 16 estońskiej ustawy o rodzinie.

domowego)⁴, określanego również mianem obowiązku uczestnictwa w ponoszeniu ciężarów małżeństwa⁵ czy też w ponoszeniu ciężarów życia rodzinnego⁶.

Warto zauważyć, że francuski Sąd Kasacyjny w orzeczeniu z dn. 6.11.1990 r.⁷ w ramach rozstrzygnięcia podejmowanego na płaszczyźnie kolizyjnoprawnej zaliczył obowiązek ponoszenia ciężarów małżeństwa ustanowiony w art. 214 k.c. franc. do kategorii „obowiązek alimentacyjny wynikający z małżeństwa”, którą to kategorią posłużono się w tekście konwencji haskiej z dn. 2.10.1973 r. o prawie właściwym dla zobowiązań alimentacyjnych (zob. art. 1 konwencji, określający w sposób pozytywny zakres jej zastosowania). W rezultacie, prawo właściwe dla omawianego obowiązku ustalone zostało w rozpatrywanej sprawie na podstawie tej właśnie konwencji⁸. Stanowisko to zostało następnie potwierdzone w orzeczeniach Sądu Kasacyjnego z dn. 9.07.2003 r.⁹ oraz z dn. 23.01.2007 r.¹⁰ W tym duchu utrzymana jest także decyzja z dn. 14.11.2011 r. Sądu Apelacyjnego w Lyonie¹¹. Wcześniej zaś podobną drogą podążył trybunał instancji w Dunkierce w orzeczeniu z dn. 17.04.1985 r. Mianowicie, z treści tego orzeczenia wynika, że hiperonim (*terme générique*) „obowiązeki alimentacyjne wynikające z małżeństwa”, jakim posłużono się w konwencji haskiej z 1973 r., obejmuje również obowiązek przyczyniania się do ponoszenia ciężarów małżeństwa w rozumieniu art. 214 k.c. franc.¹²

⁴ Tak m.in. art. 164 ust. 1 k.c. meks.; zob. też art. 300 k.c. peruw. oraz art. 139 k.c. wenez.

⁵ O „uczestnictwie w ponoszeniu ciężarów małżeństwa” mowa jest w szczególności w przepisach: art. 221 k.c. belg., art. 214 k.c. franc., art. 1318 k.c. hiszp., art. 57 Madag-MażyU, art. 375 k.r. senegal., art. 396 k.c. québ., a także w art. 139 k.c. wenez.; zob. też art. 325 ust. 2 k.c. rum. oraz art. 475 k.r. kong.

⁶ Tak w art. 1675 ust. 1 oraz w art. 1676 ust. 1 k.c. port.

⁷ CCass. civ. 1, du 6 novembre 1990, 88-15.496. Tekst orzeczenia dostępny na stronie: <http://www.legifrance.gouv.fr/affichJuriJudi.do?oldAction=rechJuriJudi&idTexte=JURITEXT000007024985&fastReqId=1398837726&fastPos=1>.

⁸ Zob. M. Simon-Depitre: *De la loi applicable à la contribution aux charges du mariage Cour de cassation (1re Ch. civ.)*. — 6 novembre 1990, Paul Monthe c. Mme Monthe. „Revue critique de droit international privé” [dalej: RCDIP] 1991, s. 348 i nast.

⁹ CCass. civ. 1, du 9 juillet 2003, 01-11.097. Tekst orzeczenia dostępny na stronie: <http://www.legifrance.gouv.fr/affichJuriJudi.do?oldAction=rechJuriJudi&idTexte=JURITEXT000007465288&fastReqId=1022993527&fastPos=2>.

¹⁰ CCass. civ. 1, du 23 janvier 2007, 05-21.898. Tekst orzeczenia dostępny na stronie: <http://www.legifrance.gouv.fr/affichJuriJudi.do?oldAction=rechJuriJudi&idTexte=JURITEXT000017626202&fastReqId=1799840785&fastPos=2>.

¹¹ CA de Lyon, 14 novembre 2011, 10/04282. Tekst orzeczenia dostępny na stronie: <http://www.legifrance.gouv.fr/affichJuriJudi.do?oldAction=rechJuriJudi&idTexte=JURITEXT000025325180&fastReqId=577882416&fastPos=1>.

¹² Zob. M. Simon-Depitre: *De la loi applicable...*, s. 348 i nast.

Podobny pogląd wyrażany jest we francuskiej doktrynie, gdzie dla poparcia tezy zakładającej zaliczenie wspomnianego obowiązku do zakresu zastosowania konwencji haskiej z 1973 r. wskazuje się m.in., (1) że zaletą tego rozwiązania jest jego prostota, oraz (2) że „ciężary małżeństwa”, do ponoszenia których zobowiązani są małżonkowie, obejmują również wydatki na utrzymanie dzieci, a w przypadku tej ostatnio wymienionej kategorii świadczeń kompetencja statutu alimentacyjnego jest oczywista¹³ (trzeba przy tym z całą mocą zaznaczyć, że w związku z rozpoczęciem stosowania Protokołu haskiego z 2007 r.¹⁴ podnosi się obecnie we francuskiej literaturze, że w odniesieniu do obowiązku uczestniczenia przez każdego z małżonków w ponoszeniu ciężarów małżeństwa zastosowanie znajdują postanowienia tego protokołu¹⁵).

Za analogicznym rozwiązaniem opowiedziano się też w szwajcarskim piśmiennictwie. I tak, zarówno zdaniem B. Dutoita, jak i A. Buchera, alimentami w rozumieniu konwencji haskiej z 1973 r. są m.in. świadczenia należne na podstawie norm z art. 163 k.c. szwajc.¹⁶ Tymczasem mocą tej regulacji ustawodawca ustanawia właśnie obowiązek przyczyniania się przez każdego z małżonków, według swych możliwości, do odpowiedniego utrzymania rodziny.

Wydaje się, że przedstawiony sposób kwalifikacji obowiązku przyczyniania się do zaspokajania potrzeb rodziny/uczestnictwa w ponoszeniu ciężarów małżeństwa należałoby przyjąć także w polskim prawie prywatnym międzynarodowym. Oznaczałoby to zatem, że w odniesieniu do omawianego obowiązku powinien znajdować zastosowanie Protokół haski z 2007 r.

Warto przy tym wspomnieć na marginesie, że zgodnie z poglądem, który prezentowany jest w polskiej doktrynie, a który zarazem znalazł swe odzwierciedlenie w orzecznictwie Sądu Najwyższego¹⁷, obowiązek omawianego typu przewidziany w art. 27 k.r.o. stanowi szczególną odmianę obowiązku alimentacyjnego.

¹³ Ibidem; zob. też B. Audit: *Droit international privé*. Paris 2000, s. 560.

¹⁴ Protokół o prawie właściwym dla zobowiązań alimentacyjnych. Dz.U. UE L z dn. 16 grudnia 2009 r.

¹⁵ Zob. M. Revillard: *Droit international privé et communautaire. Pratique notariale*. Paris 2010, s. 71–72.

¹⁶ B. Dutoit: *Commentaire de la loi fédérale du 18 décembre 1987*. Bâle—Genève—Munich 2005, s. 172; A. Bucher: *Commentaire romand. Loi sur le droit international privé. Convention de Lugano*. Bâle 2011, s. 460.

¹⁷ Wyr. SN z 22.11.1968 r., I CR 434/68. OSNCP 1969, nr 11, poz. 203; wyr. SN z 24.08.1990 r., I CR422/90. OSNCP 1991, Nr 10—12, poz. 24. W uzasadnieniu uchw. SN z 5.10.1982 r., II CZP 38/82. OSNCP 1983, Nr 2—3, poz. 31 stwierdzono, że obowiązek z art. 27 k.r.o. ma charakter „swoistego” obowiązku alimentacyjnego.

Należy także dodać, że te postacie obowiązku wzajemnej pomocy, których istotą jest powinność dostarczania współmałżonkowi, znajdującemu się w potrzebie, środków niezbędnych do jego utrzymania (w szczególności mowa tu o instytucji określonej mianem *devoir de secours*¹⁸/*deber de socorro*¹⁹), również należałoby zakwalifikować na płaszczyźnie kolizyjnoprawnej jako obowiązek alimentacyjny, a co za tym idzie — uznać, że objęte są one zakresem zastosowania Protokołu haskiego. Na poparcie tej tezy warto przywołać następujący pogląd prezentowany w literaturze francuskiej oraz hiszpańskiej. Otóż zauważa się, że w czasie, gdy małżeństwo funkcjonuje prawidłowo, w szczególności gdy małżonkowie pozostają we wspólnym pożyciu, obowiązek udzielania współmałżonkowi wsparcia materialnego *questionis* jest co do zasady **absorbowany przez obowiązek przyczyniania się do ponoszenia ciężarów małżeństwa**. Ten ostatni zaś — jak już zostało to przedstawione — wydaje się objęty zakresem znaczeniowym pojęcia „obowiązek alimentacyjny” w rozumieniu wspomnianego protokołu. Natomiast gdy rozpatrywany obowiązek (*devoir de secours/deber de socorro*) dochodzi do głosu w sposób autonomiczny, tj. na etapie separacji prawnej lub rozwodu, zgodnie z cytowanym poglądem, przyjmuje on postać obowiązku świadczenia na rzecz współmałżonka określonej renty alimentacyjnej (tak w doktrynie francuskiej) czy też (jak pisze się w literaturze hiszpańskiej) „**sprowadza się on wówczas do obowiązku alimentacyjnego**”²⁰.

2. Zwyczajne umowy cywilnoprawne między małżonkami oraz darowizny między małżonkami stanowiące umowny sposób powołania do spadku

Trudności wylaniają się także przy poszukiwaniu prawa właściwego dla zagadnień wpisujących się w problematykę szczególnego reżimu, jaki może być przewidziany w odniesieniu do małżonków w zakresie

¹⁸ Tak we francuskim systemie prawnym.

¹⁹ Tak w hiszpańskim systemie prawnym.

²⁰ Zob. F. Gonthier, B. Mélin-Soucramanien: *Effets alimentaires*. In: *Différenciation ou convergence des statuts juridiques du couple marié et du couple non marié? Droit belge et français*. Eds. J. Hauser, J.-L. Renchon. Paris—Bruxelles 2005, s. 392—393; M. del Carmen, P. Álvarez: *El deber de contribución a las cargas familiares constante matrimonio*. Murcia 1998, s. 90, zwl. przyp. 117.

zobowiązań umownych (w szczególności w zakresie umowy darowizny, umowy sprzedaży czy też umowy spółki)²¹. Chodzi tu przede wszystkim o kwestię **dopuszczalności zawarcia przez małżonków między sobą umowy danego typu**, a w przypadku **darowizny między małżonkami** — także o zasady dotyczące jej **odwołalności**. Głównym źródłem wątpliwości pojawiających się w rozważanym kontekście jest to, że wymienione zagadnienia znajdują się na styku statutu kontraktowego oraz statutu stosunków majątkowych małżeńskich.

Starając się dokonać odpowiedniej kwalifikacji owych kwestii, warto zwrócić uwagę na spostrzeżenia przedstawiciela francuskiej doktryny P. Mayera. Otóż autor ten w swych rozważaniach zaakcentował przede wszystkim fakt, że w przypadku wspomnianych szczególnych rozwiązań (takich jak zakaz zawierania przez małżonków między sobą umów sprzedaży czy też odwołalność *ad nutum* darowizn dokonanych między małżonkami) mamy do czynienia z „regułami ustanowionymi specjalnie po to, aby uwzględnić istnienie węzła małżeńskiego”²² (*les règles spécialement édictées pour tenir compte de l'existence du lien matrimonial*)²³. Postrzegając w taki właśnie sposób normy omawianego rodzaju, P. Mayer opowiedział się za tym, aby zagadnienia wpisujące się w problematykę szczególnego reżimu, jaki może być przewidziany w odniesieniu do małżonków w sferze zobowiązań umownych, podlega-

²¹ Zob. np. art. 1096 k.c. belg., art. 1096 k.c. franc., art. 1761 i nast. k.c. port. Więcej na temat tego rodzaju regulacji w ujęciu historycznoprawnym zob. P. Twardoch, w: „System Prawa Prywatnego”. T. 20 C..., s. 202—203.

²² Wszak wśród głównych motywów, jakimi kierowali się prawodawcy, ustanawiając w odniesieniu do małżonków szczególne rozwiązania w zakresie zobowiązań umownych, znalazły się przede wszystkim następujące obawy:

- że małżonkowie, wykorzystując swobodę kontraktową, doprowadzą do naruszenia zasady niezmienności małżeńskiego ustroju majątkowego, oraz
- że jeden z małżonków może nadużyć swego wpływu względem współmałżonka i nakłonić go do zawarcia umowy, której ten nie zawarłby, gdyby decyzję podejmował w sposób autonomiczny. Zob. J. Valéry: *Manuel de droit international privé*. Paris 1914, s. 1086; G.A.L. Droz: *Les régimes matrimoniaux en droit international privé comparé*. „Recueil des Cours” 1974-III, T. 143, Alphen aan den Rijn 1974, s. 88; H. Batiffol, P. Lagarde: *Droit international privé*. T. 2. Paris 1976, G.A.L. Droz: *Regards sur le droit international privé comparé*. „Recueil des Cours” 1991-IV, T. 229, Alphen aan den Rijn 1991, s. 165; s. 68; a także I. Barrière Brousse: *Mariage — Effets*. „JurisClasseur Droit international privé” 2004, 11, fasc. 546—40; I. Dau-riac: *Les régimes matrimoniaux et le Pacs*. Paris 2010, s. 160—162. Na temat *ratio legis* regulacji przewidujących ograniczenia lub zakazu dokonywania darowizn między małżonkami zob. L. Lyon-Caen: *La femme mariée allemande*. Paris 1903, s. 322. Tekst dostępny na stronie: <http://dlib-pr.mpier.mpg.de/m/kleioc/0010/exec/books/%22167710%22>.

²³ P. Mayer: *Droit international privé*. Paris 1977, s. 550.

ły prawu właściwemu dla skutków małżeństwa²⁴ (podobne stanowisko zajął T. Vignal²⁵, a także P. Glenn²⁶)²⁷. Z kolei pozostałe kwestie dotyczące umowy danego typu zawartej między małżonkami, nieodnoszące się do wspomnianego szczególnego reżimu, powinny być — jak wynika z wypowiedzi P. Mayera — oceniane zgodnie z prawem ogólnie właściwym dla danej kwestii²⁸. Taki sam pogląd wyraziła I. Barrière Brousse²⁹.

W rozważanym kontekście warto także przywołać treść regulacji wprowadzonej w art. 48 §2 pkt 4° belgijskiej ustawy o prawie prywatnym międzynarodowym. I tak, przepis ten wskazuje *expressis verbis*, że dopuszczalność umów i przysporzeń pod tytułem darmym między małżonkami, a także odwołalność tych czynności prawnych (*l'admissibilité des contrats et libéralités entre époux et la révocation de celles-ci*) podporządkowane są prawu właściwemu dla skutków małżeństwa³⁰.

Podobnie, zgodnie z jednolitym stanowiskiem doktryny portugalskiej kwestie wpisujące się w problematykę ewentualnego szczególnego reżimu odnoszącego się do darowizn między małżonkami, takie jak zagadnienie dopuszczalności takich darowizn czy też problem ich odwołalności, wchodzi w zakres zastosowania prawa właściwego dla podstawowego ustroju małżeńskiego/(ogólnych) skutków zawarcia małżeństwa (*statut matrimonial de base, loi régissant les relations fondamentales et les effets généraux de mariage*)³¹.

Warto także wspomnieć o koncepcji przyjętej w prawie prywatnym międzynarodowym niemieckim. Otóż zgodnie z nią, kwestia ewentualnego zakazu dokonywania między sobą darowizn przez małżonków —

²⁴ Ibidem.

²⁵ T. Vignal: *Droit international privé*. Paris 2005, s. 156; zob. też F. Monéger: *Droit international privé*. Paris 2009, s. 111.

²⁶ P. Glenn: *La capacité de la personne en droit international privé français et anglais*. Paris 1975, s. 204.

²⁷ W tym duchu utrzymane jest także m.in. orzeczenie francuskiego Sądu Kasacyjnego z dn. 3.04.1990 r., w którym przyjęto, że kwestie istnienia darowizny między małżonkami, jej ważności oraz odwołalności winny być oceniane według statutu skutków małżeństwa. CCass. civ. 1, du 3 avril 1990, 88—18.784. Tekst orzeczenia dostępny na stronie: <http://www.legifrance.gouv.fr/affichJuriJudi.do?oldAction=rechJuriJudi&idTexte=JURITEXT000007024567&fastReqId=2010706246&fastPos=1>.

²⁸ P. Mayer: *Droit international...*, s. 550.

²⁹ I. Barrière Brousse: *Mariage...*, fasc. 546—40.

³⁰ Na ten temat zob. P. Wautelet: *Les donations: questions choisies de droit international privé*. In: *Chronique de droit à l'usage du notariat*. Ed. Y.-H. Leleu. Belgique 2007, s. 539—540.

³¹ A. Frada de Sousa, L. Moreira de Almeida: *Portugal*. In: *Régimes matrimoniaux, successions et libéralités dans les relations internationales et internes*. Ed. M. Verwilghen. T. 3. Bruxelles 2003, s. 2110, 2132.

analogicznie do dwóch poprzednio wymienionych systemów prawnych — zaliczana jest do zakresu statutu ogólnych skutków małżeństwa³².

Wreszcie, wypada również zwrócić uwagę na pogląd wyrażony przez przedstawiciela doktryny włoskiej T. Ballarino, według którego kwestia ewentualnego zakazu zawierania przez małżonków między sobą umów darowizny należy do problematyki stosunków majątkowych między małżonkami i w konsekwencji powinna podlegać prawu właściwemu dla tych stosunków (wskazanemu w art. 30 włoskiej ustawy o prawie prywatnym międzynarodowym)³³.

Cenne wskazówki odnaleźć można także w wypowiedzi P. Lagarde'a, który rozpatrując zagadnienie darowizn między małżonkami, podkreślił, że pod rządem konwencji rzymskiej o prawie właściwym dla zobowiązań umownych przyjęto, że darowizny podlegają wyłączeniu z jej zasięgu przedmiotowego w zakresie (*dans la mesure où*), w jakim (1) dotyczą one praw i obowiązków wynikających ze stosunków rodzinnych i (2) pozostają w sprzeczności z regułami rządzącymi tymi stosunkami. Jak wyjaśnia P. Lagarde, zwolennicy tego rozwiązania mieli na myśli właśnie szczególne reguły merytorycznoprawne dotyczące darowizn między małżonkami, wśród nich zaś m.in. normy kształtujące reżim odwołalności takich umów oraz normy ustanawiające zakaz dokonywania między sobą darowizn przez małżonków. Co istotne w kontekście omawianego stanowiska przyjętego w sferze kolizyjnoprawnej, szczególny kształt owych regulacji merytorycznoprawnych podyktowany był — jak już sygnalizowano — racjami osadzonymi w **prawie rodzinnym** państw, w których regulacje te wprowadzono. Jak zauważa P. Lagarde, nie ma powodów, aby w odniesieniu do rozpatrywanej kwestii treść postanowień rozporządzenia Rzym I interpretowana była odmiennie niż miało to miejsce w przypadku konwencji rzymskiej³⁴.

Kierując się powyższymi uwagami przy poszukiwaniu prawa właściwego dla rozpatrywanych zagadnień według polskiego prawa prywatnego międzynarodowego, należałoby zatem przyjąć, że kwestia ewentual-

³² H.L. Bauer, W. Baumann, P. Limmer: *Allemagne*. In: *Régimes matrimoniaux, successions et libéralités dans les relations internationales et internes*. Ed. M. Verwilghen. T. 1. Bruxelles 2003, s. 592.

³³ Zob. F. Salerno Cardillo, D. Damascelli: *Italie*. In: *Régimes matrimoniaux, successions et libéralités dans les relations internationales et internes*. Ed. M. Verwilghen. T. 2. Bruxelles 2003, s. 1590, przyp. 11.

³⁴ Intervention de Paul Lagarde. Bruxelles 17 octobre 2011 Colloque CNUE sur le régime matrimonial. Tekst wystąpienia dostępny na stronie: <http://www.notaries-of-europe.eu/index.php?pageID=6594>. Zob. też P. Lagarde: *Le nouveau droit international privé des contrats après l'entrée en vigueur de la Convention de Rome du 19 juin 1980*. RCDIP 1991, n° 2, s. 295.

nego zakazu zawierania przez małżonków między sobą umów danego typu, a w przypadku darowizny między małżonkami — także zagadnienie ewentualnych szczególnych zasad dotyczących jej odwołalności podlegają statutowi stosunków majątkowych między małżonkami. Natomiast w odniesieniu do pozostałych kwestii dotyczących umowy danego typu zawartej między małżonkami, niewpisujących się w problematykę szczególnego reżimu, jaki może być przewidziany w stosunku do małżonków w sferze zobowiązań umownych, należałoby uznać, że powinny one być oceniane zgodnie z prawem ogólnie właściwym dla danej kwestii.

Na marginesie wypada dodać, że jeśli chodzi o pytanie, czy dopuszczalne jest przesunięcie przedmiotu majątkowego/przedmiotów majątkowych z majątku wspólnego małżonków do majątku osobistego jednego z nich (lub odwrotnie) w trybie zwykłych (powszechnych) umów cywilnoprawnych, czy też konieczne jest w tym celu zawarcie małżeńskiej umowy majątkowej, to odpowiedzi poszukiwać należy w postanowieniach prawa właściwego dla małżeńskiego ustroju majątkowego.

Powracając do głównego wątku rozważań, trzeba podkreślić, że jeżeli chodzi o darowizny, przedstawione stanowisko odnosi się do tzw. darowizn dóbr obecnych (franc. *donations des biens présents*) / hiszp. *donaciones de bienes presentes*). W odniesieniu zaś do darowizn stanowiących umowny sposób powołania do spadku, czyli tzw. darowizn dóbr przyszłych (franc. *donations des biens futurs* / hiszp. *donaciones de bienes futuros*³⁵), określanych mianem *institution contractuelle* (franc.) / *institución contractual* (hiszp.), uzasadnione wydaje się przyjęcie w ślad za A. Bonomim³⁶, że kwestia dopuszczalności zawarcia takiej umowy przez małżonków/przyszłych małżonków między sobą, a także kwestia odwołalności darowizny tego rodzaju dokonanej między małżonkami/przyszłymi małżonkami winny być oceniane według prawa określonego w art. 25 rozporządzenia spadkowego, a więc wedle prawa miarodajnego dla zagadnienia dopuszczalności oraz ważności materialnej umowy dotyczącej spadku, a także dla skutków, jakie taka umowa wywołuje między

³⁵ Na temat istoty, dopuszczalności oraz odwołalności darowizn dóbr przyszłych w prawie hiszpańskim zob. J. Rams Albesa, J. Moreno Martínez: *El régimen económico del matrimonio. Comentarios al Código civil. Especial consideración de la doctrina jurisprudencial*. Madrid 2011, s. 204—208; F. Lledó Yagüe, A. Sánchez Sánchez: *Los 25 temas más frecuentes en la vida práctica del derecho de familia*. T. 1. *Parte sustantiva*. Madrid 2011, s. 750—754.

³⁶ Zob. A. Bonomi, in: *Le droit européen des successions. Commentaire du Règlement n° 650/2012 du 4 juillet 2012*. Eds. A. Bonomi, P. Wautelet. Bruxelles 2013, s. 400—404.

stronami. Za przedstawioną kwalifikacją przemawia fakt, że darowizny stanowiące umowny sposób powołania do dziedziczenia odpowiadają definicji „umowy dotyczącej spadku”, zamieszczonej w art. 3 ust. 1 lit. b rozporządzenia, zgodnie z którą „umowa dotycząca spadku” oznacza „umowę [...], która odpłatnie lub nieodpłatnie tworzy, zmienia lub pozbawia praw do przyszłego spadku lub przyszłych spadków po co najmniej jednej osobie będącej stroną umowy”.

Trzeba przy tym zaakcentować, że choć i w przypadku tego rodzaju darowizn spotykamy się ze szczególnymi regułami stanowiącymi wyraz uwzględnienia przez danego ustawodawcę specyfiki instytucji małżeństwa³⁷, to jednak — inaczej niż w odniesieniu do darowizn dóbr obecnych — nie należy na tej podstawie wyprowadzać wniosku, że dopuszczalność zawierania przez małżonków/przyszłych małżonków między sobą darowizn dóbr przyszłych oraz odwołalność takich darowizn dokonanych między małżonkami/przyszłymi małżonkami to kwestie objęte zakresem zastosowania statutu stosunków majątkowych małżeńskich³⁸. Dla uzasadnienia tego stanowiska warto przywołać argumentację opartą na spostrzeżeniach P. Mayera.

Otóż wypada zauważyć, że prawo właściwe dla spraw spadkowych w sposób naturalny obejmuje swym zakresem zastosowania reguły różnicujące przewidziany nimi reżim prawny (skutki prawne) w zależności od węzła rodzinnoprawnego łączącego spadkodawcę z danym członkiem jego rodziny. I tak, przyjmuje się bezsprzecznie, że o powołaniu do spadku *ab intestato* poszczególnych spadkobierców, mimo że jest ono zróżnicowane w zależności od linii i stopnia pokrewieństwa, rozstrzyga statut spadkowy, a nie prawo rządzące danym stosunkiem rodzinnoprawnym³⁹.

Wydaje się, że na tej samej zasadzie rozważane zagadnienia dotyczące *institution contractuelle* pomiędzy małżonkami czy też *institución contractual* pomiędzy przyszłymi małżonkami⁴⁰ winny zostać zaliczone do zakresu zastosowania rozporządzenia spadkowego.

³⁷ W szczególności, wedle prawa francuskiego darowizny dóbr przyszłych, co do zasady zakazane, dopuszczalne są właśnie pomiędzy małżonkami lub na rzecz małżonków (zob. art. 1082, 1093 i 1096 k.c. franc.); wedle prawa hiszpańskiego darowizny dóbr przyszłych, także co do zasady zakazane, dopuszczalne są między przyszłymi małżonkami (zob. art. 1341 ust. 2 k.c. hiszp.).

³⁸ Por. G.A.-L. Droz, M. Revillard: *Liberalites. Donations. Trusts*. „Juris-Classeur Droit international”, fasc. 557—30, 1er Octobre 2013, dernière mise à jour: 5 Mai 2015, nb. 61—62.

³⁹ Zob. P. Mayer: *Droit international...*, s. 583—584.

⁴⁰ Zob. przyp. 37.

3. Prawo właściwe dla małżeńskiego ustroju majątkowego a statut rzeczowy

Trudnym zadaniem jest także odgraniczenie zakresu zastosowania prawa właściwego dla małżeńskiego ustroju majątkowego od zakresu zastosowania statutu rzeczowego. W szczególności wiele wątpliwości wiąże się z rozgraniczeniem kompetencji obu wymienionych statutów w odniesieniu do zagadnień wpisujących się w problematykę powstania, istnienia i funkcjonowania wspólności majątkowej małżeńskiej oraz podziału majątku wspólnego małżonków.

Określając granice właściwości wspomnianych statutów w tym kontekście, trzeba mieć przede wszystkim na uwadze, że wspólność majątkowa małżeńska jest instytucją majątkowego prawa małżeńskiego.

Należy zatem przyjąć, że o powstaniu wspólności majątkowej małżeńskiej decyduje prawo właściwe dla małżeńskiego ustroju majątkowego (odpowiednio: ustawowego lub umownego, w zależności od tego, o który z tych dwóch rodzajów reżimu w danym przypadku chodzi). Prawo to trzeba także uznać za miarodajne do tego, by rozstrzygać o kształcie jurydycznym takiej wspólności⁴¹. Trzeba przy tym uściślić, że występujące w ramach majątku objętego wspólnością małżeńską współwłasność poszczególnych przedmiotów, a także wspólność poszczególnych praw innych niż własność oraz wspólność posiadania podlegają prawu właściwemu dla małżeńskiego ustroju majątkowego⁴². Zarówno bowiem wspomniana współwłasność, jak i wspólność poszczególnych praw innych niż własność, a także wspólność posiadania wynikają z (są pochodnymi) stosunku wspólności majątkowej małżeńskiej. Należy jednak wyjaśnić, że w odniesieniu do tych aspektów, związanych np. z przeniesieniem prawa własności lub innego prawa rzeczowego na osobę trzecią, co do których odpowiednio: prawo własności lub inne prawo rzeczowe wchodzące

⁴¹ Tak w odniesieniu do wspólności istniejącej między współspadkobiercami M. Pazdan: *Umowny dział spadku w prawie prywatnym międzynarodowym*. W: *Prace z prawa cywilnego wydane dla uczczenia pracy naukowej Profesora Józefa Stanisława Piątowskiego*. Red. B. Kordasiewicz, E. Łętowska. Wrocław—Warszawa—Kraków—Gdańsk—Łódź 1985, s. 220—221.

⁴² Na temat właściwości prawa w odniesieniu do współwłasności poszczególnych składników majątku spadkowego zob. J. Górecki: *Statut rzeczowy a statuty majątkowe*. W: „System Prawa Prywatnego”. T. 20 B: *Prawo prywatne międzynarodowe*. Red. M. Pazdan. Warszawa 2015, s. 994; Idem: *Rozgraniczenie statutu spadkowego i statutu rzeczowego na tle rozporządzenia spadkowego*. W: *Nowe europejskie prawo spadkowe*. Red. M. Pazdan, J. Górecki. Warszawa 2015, s. 201.

w skład majątku wspólnego małżonków postrzegane jest w oderwaniu od faktu przynależności tego prawa do majątku wspólnego, a więc nie w kontekście wspólności majątkowej małżeńskiej czy też — inaczej — nie jako składnik wspomnianego majątku, miarodajny jest statut rzeczowy⁴³. Na tej samej zasadzie statut ten rozstrzyga także o treści prawa własności jako takiego oraz innych praw rzeczowych, które wchodzi w skład majątków małżonków.

Jak wynika z dotychczas przedstawionych twierdzeń, pozycja prawna małżonków jako podmiotów wspólności małżeńskiej winna być oceniana wedle postanowień prawa właściwego dla małżeńskiego ustroju majątkowego. To zatem w tym ostatnio wspomnianym prawie należy poszukiwać odpowiedzi na pytania o to:

- czy do rozporządzenia przez małżonka określonym przedmiotem należącym do majątku wspólnego wymagana jest zgoda współmałżonka,
- czy w czasie trwania wspólności małżonek może rozporządzić lub zobowiązać się do rozporządzenia udziałem w majątku wspólnym lub udziałem w poszczególnych przedmiotach majątkowych należących do tego majątku.

Prawo właściwe dla małżeńskiego ustroju majątkowego co do zasady rozstrzyga także o sankcjach dotyczących czynności prawnych dokonanych z naruszeniem reguł normujących wymienione wyżej kwestie. Jednakże na tle tego zagadnienia, w szczególności w odniesieniu do sytuacji, gdy małżonek dokona rozporządzenia prawem rzeczowym należącym do majątku wspólnego lub też udziałem w prawie rzeczowym objętym wspólnością, nie będąc do tego uprawnionym w świetle wspomnianych reguł, wyłania się kwestia ewentualnego dojścia do głosu mechanizmów zapewniających ochronę nabywcy w dobrej wierze przewidzianych w statucie rzeczowym (w ramach polskiego porządku prawnego w grę wchodzi zastosowanie przepisów art. 169 oraz 309 k.c., a także 5—9 k.w.u.⁴⁴).

⁴³ Zob. W. Ludwiczak: *Międzynarodowe prawo prywatne*. Poznań 1996, s. 230; B. Pallarés: *El régimen internacional del matrimonio en el derecho de los países del cono sur del continente americano*. In: *Libro de las Jornadas de Derecho Internacional de la Secretaría General de las Organizaciones de los Estados Americano del 2002*. Estados Unidos 2002, s. 769 i nast. Tekst dostępny także na stronie: http://www.cejamericas.org/index.php/biblioteca/biblioteca-virtual/doc_view/1361-el-r%C3%A9gimen-internacional-del-matrimonio-en-el-derecho-de-los-pa%C3%ADses-del-cono-sur-del-continente-americano.html, s. 7; Idem: *El régimen de los bienes materiales en el derecho internacional privado argentino*. „Caderno da Pós-Graduação em Direito PPGDir./UFRGS” setiembre 2003, vol. 1, n. 2, s. 293; M. Pazdan: *Prawo prywatne międzynarodowe*. Wyd. 15. Warszawa 2012, s. 208.

⁴⁴ Zob. M. Nazar: *Zarząd majątkami małżonków*. W: „System Prawa Prywatnego”. T. 11: *Prawo rodzinne i opiekuńcze*. Red. T. Smyczyński. Warszawa 2009, s. 356—360.

W takim przypadku należy liczyć się z koniecznością dostosowania rozwiązań wynikających z obu rozpatrywanych statutów.

Na marginesie wypada zauważyć, że mechanizmu mogącego zapewnić ochronę osoby trzeciej będącej w dobrej wierze można także w rozważanym kontekście poszukiwać w art. 53 ustawy o prawie prywatnym międzynarodowym z 2011 r.⁴⁵, mając jednak na uwadze, że wspomniana regulacja odnosi się wyłącznie do tych stanów faktycznych, w których małżonek oraz osoba trzecia będąca wierzyicielem mają w chwili powstania zobowiązania miejsce zwykłego pobytu w tym samym państwie⁴⁶.

Także podział majątku wspólnego małżonków, jako instytucja z zakresu majątkowego prawa małżeńskiego, zasadniczo podlega ocenie według prawa właściwego dla małżeńskiego ustroju majątkowego.

W szczególności, w postanowieniach tego prawa poszukiwać należy odpowiedzi na pytanie o to, czy podział majątku wspólnego małżonków może nastąpić wyłącznie na drodze sądowej, czy też dopuszczalne jest umowne przeprowadzenie takiego podziału.

Prawo właściwe dla małżeńskiego ustroju majątkowego decyduje również, czy małżonkowi przysługuje w ramach podziału majątku wspólnego znane np. prawu francuskiemu uprawnienie do zaspokojenia swej wierzytelności względem wspólnej masy majątkowej poprzez „pobranie dóbr majątkowych z majątku wspólnego” („le droit au prélèvement”)⁴⁷.

Prawu właściwemu dla małżeńskiego ustroju majątkowego podlega także ewentualne retroaktywne działanie podziału majątku wspólnego małżonków⁴⁸. Wypada wyjaśnić, że to również konstrukcja prawna cha-

⁴⁵ Zgodnie z regulacją z art. 53 ust. 1 ustawy o prawie prywatnym międzynarodowym z 2011 r., jeżeli małżonek i osoba trzecia będąca wierzyicielem mają w chwili powstania zobowiązania miejsce zwykłego pobytu w tym samym państwie, to prawo tego państwa stosuje się do oceny skuteczności małżeńskiego ustroju majątkowego wobec osób trzecich, chyba że osoba trzecia w chwili powstania zobowiązania знаła charakter i treść tego ustroju lub przy dołożeniu należytej staranności mogła je poznać albo zostały dopełnione wymagania dotyczące jawności i wpisów przewidziane w prawie właściwym dla małżeńskiego ustroju majątkowego lub — w odniesieniu do praw rzeczowych na nieruchomościach — w prawie państwa, na którego terytorium nieruchomość się znajduje.

⁴⁶ Na temat art. 53 ustawy o p.p.m. zob. A. Kozioł, J. Zrałek: *Skuteczność małżeńskiego ustroju majątkowego względem osoby trzeciej będącej wierzyicielem — art. 53 PrPrywM z 2011 r.* W: „System Prawa Prywatnego”. T. 20 C..., s. 229 i nast.

⁴⁷ Na temat kwalifikacji tego uprawnienia we francuskim prawie prywatnym międzynarodowym zob. G. Couchez: *Essai de délimitation du domaine de la loi applicable au régime matrimonial*. In: *Bibliothèque de droit international privé*. Vol. 12. Paris 1972, s. 271—272.

⁴⁸ Na temat kwalifikacji wstecznego działania podziału majątku wspólnego małżonków we francuskim prawie prywatnym międzynarodowym zob. ibidem, s. 272—274.

rakterystyczna dla prawa francuskiego, ustanowiona z myślą o ochronie małżonka przed ewentualnymi negatywnymi konsekwencjami działań podejmowanych przez jego współmałżonka. Należy zwrócić uwagę, że jeden z aspektów wspomnianego rozwiązania merytorycznoprawnego polega na przyjęciu (w drodze fikcji), że dany małżonek (dotąd podmiot wspólności) nigdy nie był właścicielem tych przedmiotów majątkowych należących dotychczas do majątku wspólnego, które nie przypadły mu w drodze podziału owego majątku. Rozporządzenie przedmiotem należącym do majątku wspólnego małżonków dokonane przez jednego z nich jest więc skuteczne tylko wówczas, gdy dotyczy rzeczy, która została następnie w ramach podziału majątku wspólnego przydzielona małżonkowi, który dokonał rozporządzenia. W przeciwnym razie takie rozporządzenie traktowane jest jako rozporządzenie osoby nieuprawnionej do rozporządzania. W tym przypadku wchodzi zatem w grę zastosowanie mechanizmów służących ochronie nabywcy w dobrej wierze przewidzianych w statucie rzeczowym⁴⁹.

Warto jeszcze wspomnieć o przewidzianym w niektórych systemach prawnych uprawnieniu małżonka do żądania przyznania mu określonych dóbr majątkowych na zasadzie preferencji (*attribution préférentielle*) w ramach podziału majątku wspólnego małżonków. Także w tym zakresie miarodajne jest prawo właściwe dla małżeńskiego ustroju majątkowego.

Należy jednak pamiętać, że skuteczność wobec osoby trzeciej wymienionych rozwiązań merytorycznoprawnych kształtujących reżim prawny podziału majątku wspólnego może — w sytuacji, gdy są spełnione określone przesłanki — podlegać kontroli ze strony prawa wskazanego w art. 53 ustawy o prawie prywatnym międzynarodowym z 2011 r. Chodzi tu wszak o reguły tworzące małżeński urząd majątkowy.

Wreszcie, warto poruszyć problem właściwości prawa w zakresie oceny nabycia *ex lege* prawa rzeczowego na podstawie reguł rządzących wejściem przedmiotów majątkowych należących do określonych kategorii do wspólności majątkowej małżeńskiej (reguł ustanawiających mechanizm, którego działanie polega na wciąganiu przedmiotów majątkowych należących do określonych kategorii w orbitę wpływów wspólności majątkowej małżeńskiej). Otóż chodzi w tym przypadku o nabycie, które wynika/ma wynikać z ukształtowania w określony sposób stosunków majątkowych małżeńskich i jako takie podlega prawu właściwemu dla małżeńskiego ustroju majątkowego. Trzeba przy tym wyjaśnić, że prawo rzeczowe-

⁴⁹ Na temat właściwości prawa w kwestii retroaktywnego działania działu spadku zob. M. Pazdan: *Umowny dział spadku...*, s. 219 oraz 227—228.

we nabywane w ten sposób podlega statutowi rzeczowemu do i od chwili nabycia, ale nie co do nabycia⁵⁰.

Analogiczne założenia należą co do zasady przyjąć w odniesieniu do nabycia prawa rzeczowego na podstawie postanowień małżeńskiej umowy majątkowej zawartej w czasie trwania małżeństwa przewidujących przesunięcie/przesunięcia majątkowe pomiędzy majątkami małżonków. W tym zakresie miarodajny jest statut małżeńskiej umowy majątkowej, w szczególności jako statut zasadniczo miarodajny do oceny, czy dana małżeńska umowa majątkowa wywiera skutki prawnorzeczowe. Jeżeli jednak statut rzeczowy dla przeniesienia (przejścia) określonego prawa rzeczowego przewiduje dodatkowe wymagania niezależnie od tego, jakie zdarzenie prawne stanowi podstawę przeniesienia (przejścia) prawa rzeczowego *questionis*/jakie zdarzenie prawne ma wywołać skutek rzeczowy polegający na przeniesieniu (przejściu) prawa rzeczowego *questionis*, to konieczne jest uwzględnienie stanowiska tego ostatnio wspomnianego statutu⁵¹.

Jeżeli zaś chodzi o ewentualne wymagania dotyczące nabycia praw rzeczowych wynikające z przepisów wymuszających swoje zastosowanie, warto zwrócić uwagę, że w świetle przepisów ustawy z dn. 24.03.1920 r. o nabywaniu nieruchomości przez cudzoziemców⁵² — zgodnie z poglądem, jaki ukształtował się w polskiej doktrynie i orzecznictwie — nieruchomość nabyta przez jednego małżonka może stać się składnikiem majątku wspólnego, mimo że drugi małżonek jest cudzoziemcem i nie uzyskał na nabycie zezwolenia wymaganego przez wspomnianą ustawę. Jak jednak podnosi M. Nazar w swych rozważaniach prowadzonych na płaszczyźnie merytorycznoprawnej, „w razie podziału majątku wspólnego nieruchomość nie mogłaby przypaść małżonkowi — cudzoziemcowi, który nie spełnia warunków nabycia nieruchomości bez zezwolenia”⁵³. Wydaje się

⁵⁰ Zob. M. Pazdan: *Nowe zasady nabywania nieruchomości przez cudzoziemców*. W: „Studia Iuridica Agraria”. T. 3. Białystok 2002, s. 283. W odniesieniu do przejścia prawa w drodze dziedziczenia zob. Idem: *Kolizyjnoprawna problematyka nabycia spadku*. „Studia Cywilistyczne” 1974, T. 23, s. 131.

⁵¹ Na temat analogicznej kwestii wyłaniającej się w przypadku przejścia prawa rzeczowego w drodze dziedziczenia zob. M. Pazdan: *Kolizyjnoprawna problematyka...*, s. 131—132; zob. też J. Górecki: *Statut rzeczowy...*, s. 988—989.

⁵² Na temat kwalifikacji przepisów ustawy z dn. 24.03.1920 r. o nabywaniu nieruchomości przez cudzoziemców jako przepisów wymuszających swoje zastosowanie zob. M. Pazdan: *Nowe zasady nabywania...*, s. 283; por. J. Kawecka-Pysz: *Kolizyjnoprawne aspekty nabywania nieruchomości położonych w Polsce przez cudzoziemców*. „Rejent” 1999, nr 2 (94), s. 106 i nast.

⁵³ M. Nazar: *Nabywanie przedmiotów majątkowych do majątków małżonków*. W: „System Prawa Prywatnego”. T. 11..., s. 389.

zatem, że w odniesieniu do rozdziału poszczególnych przedmiotów majątkowych (należących dotąd do majątku wspólnego) pomiędzy małżonków — czy też ujmując rozpatrywaną kwestię inaczej — w odniesieniu do możliwości nabycia przez małżonka-cudzoziemca własności nieruchomości położonej w Polsce w wyniku podziału majątku wspólnego małżonków, w przypadku gdy w ramach danego stanu faktycznego występują opisane wyżej okoliczności, należałoby uwzględnić ograniczenie wynikające z przywołanej reguły.

4. Małżeński ustrój majątkowy a sprawy spadkowe małżonków na tle rozporządzenia spadkowego

Kolejnym źródłem trudności towarzyszących rozgraniczeniu kompetencji różnych statutów w odniesieniu do spraw majątkowych małżonków jest istnienie ścisłych powiązań pomiędzy kwestią praw, jakie przysługują pozostałemu przy życiu małżonkowi w związku z likwidacją małżeńskiego reżimu majątkowego, a kwestiami spadkowymi. Należy w tym miejscu zauważyć, że wiele z tradycyjnie rozważanych problemów kolizyjnych z pogranicza obu wspomnianych sfer nadal pozostaje nierozwiązanych także na tle unijnego rozporządzenia z dn. 4 lipca 2012 r. dotyczącego spraw spadkowych⁵⁴.

I tak, ustawodawca unijny w art. 23 ust. 2 lit. b rozporządzenia spadkowego [dalej: rozp. spadk.] wyraźnie przesadził, że prawa spadkowe pozostałego przy życiu małżonka⁵⁵ objęte są zakresem zastosowania prawa właściwego dla ogółu spraw spadkowych. Natomiast w myśl postanowienia zamieszczonego w art. 1 ust. 2 lit. d rozp. spadk., z zakresu

⁵⁴ Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 650/2012 z dn. 4 lipca 2012 r. w sprawie jurysdykcji, prawa właściwego, uznawania i wykonywania orzeczeń, przyjmowania i wykonywania dokumentów urzędowych dotyczących dziedziczenia oraz w sprawie ustanowienia europejskiego poświadczenia spadkowego. Dz.U. UE 2012 L 201/107-134.

⁵⁵ Szczegółowy katalog zagadnień wpisujących się w tę kategorię zob. P. Twardoch: *Rozgraniczenie statutu spadkowego i prawa właściwego dla małżeńskiego ustroju majątkowego na tle rozporządzenia spadkowego i regulacji krajowych dotyczących stosunków majątkowych między małżonkami oraz projektu rozporządzenia w sprawie małżeńskich ustrojów majątkowych*. W: *Nowe europejskie prawo spadkowe...*, s. 237—238.

zastosowania rozporządzenia wyłączone są kwestie związane z małżeńskimi ustrojami majątkowymi, przy czym jeżeli chodzi o umowny ustrój majątkowy (lub też umowne modyfikacje ustroju ustawowego), to należy w rozważanym kontekście pamiętać, że zgodnie z motywem 12 preambuły rozp. spadk. rozporządzenie nie znajduje zastosowania do małżeńskich umów majątkowych tylko o tyle, o ile umowy takie nie dotyczą kwestii spadkowych. Ma to istotne znaczenie m.in. w przypadku klauzul, zamieszczanych w małżeńskich umowach majątkowych, ustanawiających na rzecz pozostałego przy życiu małżonka tzw. korzyści małżeńskie, a więc np. przewidujących nierówny podział majątku wspólnego lub też przyznających pozostałemu przy życiu małżonkowi majątek wspólny w całości (*avantages matrimoniaux*, zob. np. art. 1524 k.c. franc.)⁵⁶. Jak bowiem wynika z wyводу A. Bonomi, na tle przywołanego założenia sformułowanego w motywie 12 preambuły rozp. spadk. nie można wykluczyć objęcia tych konstrukcji prawnych zasięgiem zastosowania rozpatrywanego rozporządzenia⁵⁷. Podobnie, kwestia kwalifikacji nie jest przesądzona w przypadku reguł, które choć służą likwidacji małżeńskiego ustroju majątkowego, to jednak opierają się na wykorzystaniu określonego mechanizmu prawa spadkowego. Dotyczy to w szczególności reguły z § 1371 ust. 1 BGB, określającej sposób przeprowadzenia rozliczeń z tytułu ustanienia niemieckiego ustroju ustawowego wskutek śmierci jednego z małżonków (mianowicie, zgodnie z tą regułą, jeśli ustawowy małżeński ustrój majątkowy, tj. ustrój rozdzielności majątkowej z wyrównaniem dorobków, ustaje na skutek śmierci jednego z małżonków, to wspomniane wyrównanie następuje w ten sposób, że zwiększony zostaje o jedną czwartą spadku przypadający *ab intestato* pozostałemu przy życiu małżonkowi udział spadkowy)⁵⁸.

⁵⁶ Na temat tego rodzaju klauzul w ujęciu kolizyjnoprawnym zob. m.in.: F. Boulanger: *Les successions internationales. Problèmes contemporains*. Paris 1981, s. 141–145; P. Lagarde: *Successions*. „Répertoire de droit international” décembre 1998 [ostatnia aktualizacja: wrzesień 2012], nb 141; G.A.L. Droz, M. Revillard: *Successions. Conflits de lois*. „JurisClasseur Droit international” 27 Août 2013 an, fasc. 557–10, nb 173; A. Bonomi, in: *Le droit européen...*, s. 84; Idem: *Les propositions de règlement de 2011 sur les régimes matrimoniaux et les effets patrimoniaux des partenariats enregistrés — Quelques remarques critiques*. In: *Droit international privé de la famille. Les développements récents en Suisse et en Europe: actes de la 24e Journée de droit international privé du 16 mars 2012 à Lausanne*. Eds. A. Bonomi, Ch. Schmid. Genève 2013, s. 57. Zob. też P. Twardoch: *Rozgraniczenie statutu spadkowego...*, s. 234–235.

⁵⁷ A. Bonomi, in: *Le droit européen...*, s. 84–85;

⁵⁸ Na temat kwalifikacji reguły z § 1371 ust. 1 BGB w doktrynie niemieckiej oraz w tamtejszym orzecznictwie zob. P. Twardoch: *Rozgraniczenie statutu spadkowego...*, s. 231–233.

Skutecznym środkiem zaradczym wobec trudności pojawiających się na tle rozwiązania przyjętego w art. 23 ust. 2 oraz w art. 1 ust. 2 lit. d rozp. spadk. może być zabieg dostosowania. Warto przy tym zwrócić uwagę, że ustawodawca unijny wydaje się zachęcać do sięgania po tę metodę⁵⁹. Mianowicie, w motywie 12. preambuły rozp. spadk. zawarto zalecenie, wedle którego organy rozpatrujące daną sprawę spadkową na podstawie rozporządzenia spadkowego winny, w zależności od sytuacji, uwzględniać przy ustalaniu masy spadkowej oraz części spadku przysługujących poszczególnym beneficjentom kwestie dotyczące likwidacji małżeńskiego ustroju majątkowego⁶⁰.

Jednakże trzeba zauważyć, że dostosowanie to metoda pozwalająca **skorygować konsekwencje zerwania** powiązań systemowych występujących wewnątrz wchodzących w grę systemów prawnych między regulacjami dotyczącymi małżeńskich ustrojów majątkowych a regulacjami prawa spadkowego. Natomiast rozwiązaniem umożliwiającym **uniknięcie zerwania** wspomnianych powiązań jest poddanie małżeńskiego ustroju majątkowego oraz spraw spadkowych jednemu i temu samemu prawu⁶¹. Wypada w tym miejscu wyraźnie podkreślić, że istotną rolę w rozważanym kontekście przypisuje się wyborowi prawa⁶². Niemniej należy zwrócić uwagę, że rozporządzenie spadkowe dopuszcza wyłącznie wybór prawa ojczystego. *Professio iuris* przewidziana w rozpatrywanym rozporządzeniu nie zawsze zatem pozwoli zapewnić właściwość tego samego systemu prawnego w odniesieniu do spraw spadkowych i małżeńskiego ustroju majątkowego.

⁵⁹ A. Bonomi, in: *Le droit européen...*, s. 85.

⁶⁰ W ang. wersji językowej: „The authorities dealing with a given succession under this Regulation should nevertheless, depending on the situation, take into account the winding-up of the matrimonial property regime [...] when determining the estate of the deceased and the respective shares of the beneficiaries”. We franc. wersji językowej: „Les autorités chargées d’une succession donnée en vertu du présent règlement devraient néanmoins, en fonction de la situation, prendre en compte la liquidation du régime matrimonial [...] lors du calcul de la masse successorale et des parts respectives des différents beneficiaries”.

⁶¹ Zob. S. Billarant: *Le caractère substantiel de la réglementation française des successions internationales. Réflexions sur la méthode conflictuelle*. Paris 2004, s. 442. Na ten temat zob. też: P. Twardoch, w: „System Prawa Prywatnego”. T. 20 C..., s. 195.

⁶² Zob. w szczególności A. Bonomi: *Successions internationales: conflits de lois et de juridictions*. „Recueil des Cours” 2011, T. 350, s. 214 i 242; Ch. Kohler: *L’autonomie de la volonté en droit international privé: un principe universel entre libéralisme et étatisme*. „Recueil des Cours” 2013, T. 359, s. 443.

5. Kwalifikacja upoważnienia *ex lege* do działania za współmałżonka

Jak już sygnalizowano na wstępie, niełatwo wytyczyć także linię demarkacyjną pomiędzy statutem stosunków majątkowych małżonków czy też prawem właściwym dla małżeńskiego ustroju majątkowego a statutem małżeńskich stosunków osobistych. Przykładem zagadnienia, z którego kwalifikacją wiązą się wspomniane trudności, jest kwestia upoważnienia *ex lege* do działania za współmałżonka.

Poszukując prawa właściwego w tym przedmiocie, należy mieć na względzie, że określone wyżej upoważnienie nie występuje tylko w jednej postaci. Od tego zaś, z jaką kategorią owego upoważnienia mamy do czynienia w danym przypadku, zależy jego kwalifikacja.

I tak, warto zwrócić uwagę na fakt, że instytucje, których istotą jest upoważnienie *ex lege* małżonka do działania za współmałżonka **w jego bieżących sprawach** (z tego rodzaju instytucją mamy do czynienia np. w § 696 ust. 1 k.c. ches. oraz w § 20 ust. 1 zd. 1 słowackiej ustawy o rodzinie; zob. też art. 29 k.r.o., dotyczący działania w sprawach zwykłego zarządu w razie przemijającej przeszkody po stronie małżonka, który ma zostać zastąpiony), odzwierciedlają przede wszystkim ścisłą więź osobistą, jaka powinna łączyć małżonków, wzajemne zaufanie, jakim powinni się oni darzyć, oraz lojalność, jaką powinni wobec siebie zachowywać. Bardzo silny jest zatem w tym przypadku związek ze sferą stosunków osobistych między małżonkami. Stąd też, nawet jeżeli wspomniane działanie miałyby wywoływać skutki majątkowe, zagadnienia dotyczące upoważnienia *ex lege* małżonka do działania za współmałżonka w jego bieżących sprawach czy też w sprawach zwykłego zarządu (w przypadku tego ostatniego typu upoważnienia — jeżeli nie wynika ono z ustroju majątkowego o charakterze *régime secondaire*) powinny być poddawane ocenie wedle statutu małżeńskich stosunków osobistych. Aczkolwiek trzeba podkreślić, że statut ten znajduje w omawianej materii zastosowanie na podstawie normy z art. 22 ustawy o prawie prywatnym międzynarodowym z 2011 r., stanowiącej, że przedstawicielstwo ustawowe podlega prawu właściwemu dla stosunku prawnego, z którego wynika umocowanie do reprezentowania.

Jeżeli natomiast chodzi o przewidziane niegdyś m.in. w ustawodawstwie francuskim⁶³, niemieckim⁶⁴ oraz hiszpańskim⁶⁵, upoważnienie żony

⁶³ Zob. d. art. 220 k.c. franc.

⁶⁴ Zob. d. § 1357 k.c. niem.

⁶⁵ Zob. d. art. 62 k.c. hiszp.

do działania w charakterze przedstawiciela ustawowego męża odnoszące się do czynności prawnych związanych z prowadzeniem domu (i ewentualnie edukacją dzieci; franc. *mandat domestique*, niem. *Schlüsselgewalt*, hiszp. *potestad de las llaves*), to uzasadnione wydaje się przyjęcie, że powinno być ono postrzegane na płaszczyźnie kolizyjnoprawnej jako jeden z elementów stosunków majątkowych małżonków. Regulacje przyznające kobiecie zamężnej tego rodzaju upoważnienie do reprezentacji męża wprowadzone zostały bowiem z myślą o tym, aby w obliczu instytucji niezdolności cywilnej mężatki umożliwić żonie działanie w **sferze majątkowej** w zakresie dotyczącym prowadzenia domu (w grę wchodziły w tym kontekście przede wszystkim codzienne zakupy dokonywane w celu zaspokojenia potrzeb gospodarstwa domowego). Ponadto w koncepcję *mandat domestique* czy też „prawa kluczy” **jako jej integralny element** wpisana była zasada, że dokonując czynności zobowiązujących związanych z prowadzeniem domu, żona doprowadza do powstania odpowiedzialności majątkowej po stronie męża⁶⁶.

W świetle tych argumentów należy uznać, że do oceny tego rodzaju upoważnienia miarodajny jest statut małżeńskich stosunków majątkowych.

Wreszcie, wypada wspomnieć, że upoważnienie *ex lege* jednego z małżonków do działania za współmałżonka w odniesieniu do dóbr majątkowych tegoż współmałżonka przewidziane w ramach określonego małżeńskiego ustroju majątkowego (a więc np. w ramach reżimu posagowego czy też dawnego francuskiego ustroju wspólności dóbr) powinno zostać przyporządkowane do zakresu zastosowania prawa właściwego dla małżeńskiego ustroju majątkowego⁶⁷.

⁶⁶ Zob. na ten temat: M. Planiol: *Traité élémentaire de droit civil*. T. 1. Paris 1948, s. 624; Ch. von Bar: *Personal Effects of Marriage*. In: *International Encyclopaedia of Comparative Law*. Vol. 3: *Private International Law*. Ed. K. Lipstein. Tübingen—Boston—Lancaster 1986, s. 33—34; D. Schwab, P. Gottwald, E. Nourney: *Germany. Family and Succession Law* — Suppl. 32 (September 2006). The Hague—London—New York 2006, s. 55; F.J. Pereda Gámez: *Las cargas familiares: el régimen económico de las familias en crisis*. Madrid 2007, s. 275—276; T. Smoczyński: *Prawa i obowiązki małżonków*. W: „System Prawa Prywatnego”. T. 11..., s. 224; B. Beignier: *Régimes matrimoniaux. Pacs. Concubinage. Droit interne. Droit international privé*. Paris 2010, s. 32.

⁶⁷ Zob. P. Glenn: *La capacité de la personne en droit international privé français et anglais*. Paris 1975, s. 209.

6. Uwagi końcowe — perspektywy związane z unijnym rozporządzeniem w sprawie małżeńskich ustrojów majątkowych

Na zakończenie warto zauważyć, że w literaturze europejskiej problem odgraniczenia statutu małżeńskiego ustroju majątkowego od innych statutów dyskutowany jest obecnie⁶⁸ na tle unijnego rozporządzenia w sprawie małżeńskich ustrojów majątkowych⁶⁹. Mimo że w akcie tym zamieszczono kilka wyraźnych regulacji służących wytyczeniu zakresu zastosowania prawa właściwego dla małżeńskiego ustroju majątkowego, a ponadto sformułowano w preambule szereg wskazówek dotyczących tego zagadnienia, to jednak wiele kwestii, wokół których od lat występują wątpliwości w doktrynie, nadal pozostaje otwartych. W szczególności dotyczy to kwalifikacji: spółek oraz darowizn między małżonkami, obowiązku przyczyniania się do zaspokajania potrzeb rodziny/uczestnictwa w ciężarach małżeństwa, a także niektórych zagadnień, w odniesieniu do których wchodzi w rachubę kompetencja statutu rzeczowego czy spadkowego. Istotną rolę w rozwikłaniu wskazanych problemów kwalifika-

⁶⁸ Zob. M. Buschbaum, U. Simon: *Les propositions de la Commission européenne relatives à l'harmonisation des règles de conflit de lois sur les biens patrimoniaux des couples mariés et des partenariats enregistrés*. RCDIP 2011, s. 801 i nast.; M. Revillard: *Propositions de règlements communautaires sur les régimes matrimoniaux et les effets patrimoniaux des partenariats*. „Petites affiches” 6 juillet 2011, n° 133, s. 3 i nast.; J.M. Fontanellas Morell: *La ley aplicable a los regímenes económicos matrimoniales y a los efectos patrimoniales de las uniones registradas en las respectivas propuestas de reglamentación comunitaria*. „Anuario de Derecho Civil” 2012, T. 65, fasc. 1, s. 275—291; Idem: *Una primera lectura de las propuestas de reglamento comunitario en materia de regímenes económico matrimoniales y de efectos patrimoniales de las uniones registradas*. In: *Nuevos reglamentos comunitarios y su impacto en el Derecho Catalán*. Ed. C. Parra Rodríguez. 2012, s. 261—262; R. Crône: *La loi applicable au régime matrimonial. Hier, aujourd'hui, demain...* In: *Mélanges en l'honneur du professeur Gérard Champenois*. Eds. F. Bicheron, S. Gaudemet. Paris 2012, s. 227—228; A. Bonomi: *Les propositions de règlement de 2011 sur les régimes matrimoniaux et les effets patrimoniaux des partenariats enregistrés — Quelques remarques critiques*. In: *Droit international privé de la famille — Les développements récents en Suisse et en Europe*. Zürich 2013, s. 53—64; H. Mota: *El ámbito de aplicación material y la ley aplicable en la propuesta de reglamento „Roma IV”: algunos problemas y omisiones*. „Cuadernos de derecho Transnacional” (Octubre 2013), Vol. 5, N° 2, s. 428—447.

⁶⁹ Rozporządzenie Rady (UE) 2016/1103 z dn. 24 czerwca 2016 r. wdrażające wzmocnioną współpracę w dziedzinie jurysdykcji, prawa właściwego oraz uznania i wykonywania orzeczeń w sprawach dotyczących małżeńskich ustrojów majątkowych. Dz.U. L 183 z 8.07.2016, s. 1.

cyjnych mogą odegrać orzecznictwo TSUE oraz wymiana poglądów, jaka toczy się w tym przedmiocie pomiędzy przedstawicielami nauki prawa różnych państw członkowskich UE. Wypracowane rozwiązania będą mogły stanowić także cenne źródło wskazówek pomocnych przy wytyczaniu odpowiednich linii demarkacyjnych na tle regulacji kolizyjnoprawnych obowiązujących w Polsce (Polska nie uczestniczy we wzmożonej współpracy, w ramach której przyjęto rozporządzenie).